

küzdeni. — Mert ugyan szabályozottak e folyamaink? járhatók e minden évszakban utaink? vajjon mi nyereséget várhat a' természet egy pozsonyi-mérő buzától, ha a' szállítás maga Győrtől Mosonyig 5 garasba jő, 's ez utolsó helyen ára 3 váltó flra van szabva? —

Mit nem lehetne még végre a' vásárokról, kereskedőházakról, biztosításokról, leszállított kamatozásról, váltóügyről, kereskedési egyezkedésekről 's végtére a' hitelről mondani? Vajjon a' földet magát lehet e birtoknak tekinteni, vagy inkább csak annak haszonhajtását? Mi végre a' földbirtokos hitel nélkül; mi a' hitel ingatlan zálog nélkül; 's ugyan hol találhatik ez szigorú és gyors igazságszolgáltatás nélkül? — Tekintsük még mind ezek melletti geographiai helyzetünket. Nyitva ugyan a' Duna, de kereskedésünkre nézve éppen ellenkező irányban foly, minthogy a' kelet most még kevésben szorult ránk. — Az adásvévesi egyezkedések más népekkel és világrészekkel még ezután kötendők, és hihetőleg nehezen fognak költetni, mielőtt másoknál tökéletesbet nem adunk, 's megkívántató biztosságot nem nyújtunk, miszerint kereskedési vállalatink és kötelezettségeink iránt teljes bizodalmat ébresszünk az idegeneknek.

'S mégis birunk, ha nem is gazdagságaival, legalább rejtett kincsével minden műveltetésre képes földünknek, mellette oly alkotmánnyal, melly bennünket véd és tulajdonunkat, melly megengedi, a' kormánynak azon módokat, a' mellyek jólétünket alapíthatják és előmozdíthatják, elébe terjeszthetni. Mindazáltal e' módokat minden előtt szorosan meg kell ismérnünk, 's azokat ügyességgel, erős akarattal és állhatatossággal használnunk, őrizkednünk, nehogy maradandó érdekeket szempillantatnyi, látszatós nyereséggel váltunk fel, 's különösen terveket alap nélkül ne koholjunk és felérhetlen dolgok után ne törekedjünk. Csak a' teremtető alkotó semmiből a' világot, 's még arra is meg kellett az akaratnak és erőnek lennie. —

„De mi e' sok kérdések, e' hosszú beszéd' rövid értelme?“ hallok egynémely által nyugtalanul kérdeztetni; mire én rögtön viszonzom: A' hosszú beszéd' főképen azon körülményből eredett, hogy magyar vagyok, mi pedig magunkat és másokat örömet hallunk beszélni. Rövid értelme pedig: „Számoljátok meg raggonytokat.“ Tanuljatok minden előtt helyesen számolni; hasonlítsátok egybe activ és passivbirtokokat, kiadástokat bevételekkel, terveiteket segédeszközletekkel; ismérjétek meg valódi érdekeiteket, 's főképen minden dolgot elején kezdjétek. Vonjatok hasznát mások' hibáiból, 's tanuljátok az ó és új történetekből, hogy hamis számítások, félreismért érdekek, agyrémek' hajhászása, egyenetlenség, önzés, tudatlanság, tunyaság és elerköletelenedés a' római senatoroknál úgy mint a' grand- és corteseknél, a' naboboknál mint a' pairek és követeknél monarchiák' és respublicák' megbuktának kútfeje voltak. Csak ezek' szívre-vétele akadályoztathatná meg, hogy ama' közmondás: A' gazdag magyarok, nem sokára ellenkező tartalma igazsággá ne váljék, és sokkal nagyobb joggal ne mondathassék: A' szegény magyarok.

— mb —.

Jegyzetek a' pesti magyar színészet' ügyében. *)

Nem lehet érdek nélkül nem tekintenünk oly nemzetek' munkálataira, mellyek gyermekeségök' korából kilépve, ifjú tü-

*) A' drámaköltészek' megjutalmazása már minden művelt nemzeteknél rendszeresen gyakoroltatván, 's ott a' literatúrát jövedelmek' legjutalmazó ágát képezvén, a' magyar drámaírósnak a' tárgyát legujabb határozatai a' legnagyobb köz figyelemre méltók, mivel nagy részben honi színészetünk' jövőre sorsára tetemes befolyás-

zel 's nem lankadható szorgalommal igyekeznek mindazt létesíteni, mi nem annyira anyagi mint inkább szellemi jólétet fog teremteni. Ilyennek tekinthetjük jelenleg minmagunkat is, kik hosszú tespedés után aligha kellett volna többet is nem akarunk egyszerre mind mozdítani, 's aligha mindenkor oly eszközöket választunk, melyeket komolyabb ítélet után is helyeselni lehetne. Mi ezeket csupán literatúrái 's művészeti szempontból kívánjuk érteni, 's hogy czélzatunk helyességét kimutassuk: idézni fogjuk ama' jelentést, melyet a' múlt évben megnyitott igen csinos és czélszerű pesti magyar színháznak igazgatósága, a' magyar írókhoz a' *Jelenkor* politikai lap' (!!) első számában felszólítólag intéz, egyszerre mind közbe fogjuk szőni saját megjegyzésinket, melyeket mi, kik a' helybeli körülményeket eléggé ismerjük, polgártársaink' figyelmébe ajánlunk.

„A' pesti magyar színház' igazgatósága“ — Így hangzik a' jelentés vagy felszólítás — „a' drámai literatúra' 's a' magyar színház' repertoriuma' gyarapítására következő határozatokat tevé, melyek ezennel a' két magyar haza' íróival közöltetnek:

1) Minden új eredeti szindarab, mely a' pesti színpadon leendő előadás végett nyújtatik be az igazgatóhoz, egy e' végre nevezett választmány által szigorúan megvizsgáltatván, ha hatást ígér, előadása meghatározatik, 's ekkor az író az előadási tiszta haszonból egy egész bevételt nyer illy felosztással: Az első előadásból $\frac{1}{5}$, a' másodikból $\frac{2}{5}$, a' harmadikból ismét $\frac{2}{5}$ része fizettetik ki a' tiszta haszonnak.“ — E' pontra igen sok megjegyezni valót talál az, ki a' művelt országok' színpadjaik közelebből ismeri. Mellőzvéen ugyanis azon általános elv' megemlítését, hogy választmány soha sem ítélhet illyesmi-ben alaposan, csudálkozva látjuk, hogy a' választmány' tagjai megnevezve nincsenek, miszerint tudhatná az író, kiknek szigorú bírálata fog pálczát törni munkája fölött, 's tudhatná a' közönség, milly férfiakra van bízva e' kényes foglalatosság, melynek czélszerű teljesítésétől függ egyenesen a' színészet' fennmaradása vagy enyészete; 's melyre nézve tehát ők a' közönségnek, sőt még az utókornak is felelősséggel tartoznak, mi alól névtitkolás által kilujni akarni, nem legtisztább nézeteket gyanítat. De hányadik is fogja a' választmány' tagjai közül megítélhetni: vajjon leendő e' hatása valamely darabnak vagy nem? Ezt műbírók közül is igen kevesen tudják Magyarországon. A' tapasztalás legalább azt bizonyítja, hogy olyanok is, kik magokat kritikuskoknak követelik, 's kiknek ennél fogva nem csak a' classicitást (ha egyébiránt classicitas képzelhető volna hatás nélkül), hanem a' hatást is kellene ismérniök, épen oly szindarabokat kárhoztatának, melyek utóbb, színpadra kerülve, köztetszést nyertek, 's igazi hatásúaknak bizonyultak, midőn azok, melyeket ők jutalomra méltóknak hirdettek ('s így kétségkívül hatásosaknak ismertek), első előadásukkor is untattak, (a' mi csakugyan ritkaság) — azóta pedig színpadra sem kerültek többé. Nem azt kell e' e' szerint gondolnunk, hogy jövődében is csak így fog menni, 's akár hány oly műdarabot hatástalannak nyilatkoztatand a' választmány, mely előadás által egészen ellenkezőnek bizonyulna. Ohajtható, hogy Abauj megye' lelkes rendel ez ügyben palistolatlanabbul tegyék lépéseiket; 's a' tapasztalás ismét meg fogja mutatni, hogy sok az így maradandó pesti választmány által hatástalannak ismért 's el nem fogadott darab közül, Kassán 's egyébütt tetszéssel fog adatni a' színpadon. — Így intézni felszólítást a' drámaírókhoz annyi, mint vendégének azt mondani: hiak, de ne jöjj, kinállak, de ne egyél! — Hát még fölül rá a' jutalom! Nem sokára mérközhetik a' magyar drámaíró a' francziákkal; drámajutalmakból inast és kocsiszeret és mindent tarthat, mit szemé szája megkíván, mert hisz drámájaért egy egész tiszta bevételt nyer, mi (különösen bérletszűnés nélkül adva) a' disztmények 's napi költségek' lerovása után, egy egész esztendő alatt (mert az előadásnak ekkorra meg kell történnie) rámegegy legalább is 100 ezüst forinttra !!!

„2) Bórszünettel adassék e az elfogadott darab vagy ne, különösen fog elhatározatni minden különös esetekben.“ Szép részecské a' személyes viszonyok' játékműzejére a' kegyelésnek és üldözésnek. Tanácsoljuk minden oly drámaíróknak, ki a'

sal vannak. E' tekintetből tehát feleslegesnek nem tartjuk, a' lapjainkban már előfordultakhoz még a' jelen jegyzeteket is a' nagy közönség' ítélőszéké' elébe terjesztetni. A' szerk.

szinigazgató' vagy pártja' kegyével nem bögyösködhetik, hogy beadandó drámájához egyszersmind alázatos folyamodást mellékeljen, abban műve' kegyes fogadtatásaért esedező; azokat pedig, kiknek talán szerencsétlenségek volna a' mondott párttal nem-baráti viszonyban 's mint mások mondani szokták — ellen-ség-lábon állani: előre bizonyossá tehetjük, hogy darabjaik hő- napokig sem olvastatnak el — mit három példából, szükség' eseten elmondandóból vagyunk bátrak állítani *) — 's végre is hatástalannak fognak nyilatkoztatni, vagy elfogadás' esetében bértalálással nélkül és iszonyú időközökben színpadra hozatni, sőt talán az első előadás' alkalmával szántszándékosan megbuktatni, — mit az igazgató vagy általa a' rendelő, fonák szerepkiosztás által igen könnyen eszközölhet. — Mi máskép van ez külföldön, hol az igazgatónak igazán lelkén fekszik a' gondja alatti színház' ügye; mert annak rosszul kormányzása által mind becsületét mind erszényét tönkre juttatná. Itt azonkívül, hogy egészen máskép jutalmaznak az eredeti drámákat: ritkán vet félre a' tapasztalással és műismérettel bíró igazgató valamely darabot, mert az új darab, habár csak egyetlen egyszer is, mindig számos néző közönséget gyűjt, bizonyosan számosabbat mint sok közép-értékű színdarabok; ezeket ugyanis egész a' beleuntségig ismeri már a' közönség, de amazoktól mégis csak alaposan remélhet valami újat, meglepőt 's legalább ezáltal érdekeset, különösen ha — mint előre hocsátottuk — becsületét 's hírét szerető szinigazgató-jok van. De ezáltal egyszersmind a' színész-élet' ügye is nyer; mert tömört színház tele pénztárt szül, ez pedig mindazon erőket kellő mozgásba képes hozni, melyekre legnagyobb hatással az érzékpengés van.

„3) Világszerte elismert remek művek' (milyen péld. Lear, Romeo) classical fordítása, fél bevétellel jutalmaztatik, azon renddel, mint az eredetiek.“ Ezeket tárgyazólag is a' főnebb elmondottak szolgálhatnak tehát sinórmértékül a' fordítóknak; egyébiránt minden esetre furcsa 's nagyon is szembeszökő, hogy csak két darab van érintve, minden 'stb. 'stb. nélkül; mint-ha ez arra mutatna, hogy a' nevezett darabokat már valaki lefordította volna, 's neki a' félbevétel ezuttal már előleg is biztosítotték. Illyesféle, sőt még kissé vastagabb fogásokra igen szívesen hozandunk föl példát, ha valaki olyas fogja azt kívánni neve' aláírásával, kit illyesféle eselben részesültség' terhe nyom.

„4) Ha az előadott eredeti színmű első előadáskor megbukik, az többé elő nem adathatván, az író természetesen csak az $\frac{1}{5}$ nyeri: de ezt minden esetre.“ — Mondtuk már, hogy a' darab' megbuktatása (a' legjobb is) csupán az igazgatótól és rendezőtől függ; ennél fogva ismét csak az önkény és pártosság dönti el a' darab' ügyét jobbra vagy balra.

„5) Új operák' muzsikája hasonló díjjal jutalmaztatik, mint az eredeti színműveké; textusának jutalma minden egyes esetben különösen fog elhatároztatni.“ Igen, de ki fogja szigorúan megbírálni a' hangművet, 's ki fogja elhatározni a' textus' jutalmát. Kétségkívül mind hangszerző mind költő szeretnék ismérni embe-reiket, még mielőtt dologhoz fognának. Istenem! mily gyermeki-leg bánnak még mindkettőjökkel!!

„6) Az ugynevezett parodiák', énekes bohózatok' 'stb. írója szinte egy egész bevétellel fog megjutalmaztatni, azon rendben, mint az eredeti színművek. A' muzikaszínművek' jutalma illy műveknél minden egyes esetben különösen fog elhatároztatni.“ Ismét minden eselszövénynek 's alattomoskodásnak ajtó és kapu tárva!

„7) Az eljátszott színművek' tulajdoni joga minden esetre az íróé marad, azaz: az író kinyomathatja, vagy eladhatja szabadon, mint neki tetszik: de csak miután a' jutalomelőadások' ideje eltelt. Ha előbb nyomatja ki: elveszíti a' főn kijelelt díjat, de más részről az igazgatóság is kötelezi magát, hogy a' három előadást egy éven túl nem fogja halasztani.“ Eddig még minden pontban csak a' szegény drámaíró és hangászt láttuk kötelezve, vagy ha ugytetszik — fojtogatva; egyszer valahára az

*) A' beküldő urnak' ezen állításának behizonyítására egy világos példa már megjelent a' Rajzolatok' f. e. 12-ik számában, melyet a' „Magyar Hírlapok' heli szemléje“ (Hírnök' 15. sz.) kivonatban közölt.

igazgatóság is kötelezi magát; de mire? hogy egy esztendő alatt háromszor bizonyosan eljátszatja a' darabot! Mily csekély színigazgatási előisméretet és jártasságot árul el e' pont! Külföldi igazgató megszakadna e' fölött kacagtatában, ha olvashatná. Egy új darabot (minden kivétel nélkül jót vagy rosszat, 's az első előadásakor tapsokkal halmozottat, közép vagy éppen semmi méltánnyal fogadottat) egy esztendőben háromszor akarni előadni!! A' külföld' nagyobb városainak színházában valamely jeles, a' közönségnek tetsző új darabot 20—30-szor is adnak egymásután! Nem kell e' ezt aránylag minálunk is gyakorolni, mind a' szerzők' hamarabbí pénzhez jutása', mind a' színészeti pénztár gyarapulása' tekintetéből? Hát ha valamely drámaírónak kedve 's tehetsége volna (a' mi éppen nem lehetlen) egy esztendőben 3—4 drámát írni: valljon, az elsőn kívül, hányadik esztendőben hozatná színpadra az igazgatóság? — Látszik ebből, mily szűk köre van az igazgató' fogalmának még a' drámai dolgozatok' szülemzése' idejéről is; pedig egykor pályázásra hitta ki egyik érdemes íróársát, ki ha ezt elfogadta volna, bizonyosan győzedelmeskedendett ellenfelén, kiről azóta bebizonyítá az idő, hogy a' literatúrának egyetlen egy ágát sem tudta maradandó becsű munkával gyarapítani. *)

„8) A' fent kitett módon megjutalmazott színműnek, előadási jogát veendi meg a' pesti magyar színház' igazgatósága a' szerzőktől.“ — Kinek e' pontra szüksége van, hogy a' főbbekből más valamely következtetést ne vonjon: az igen gyenge ítéletű lehet, valamint bizonyára az az igazgató is, ki ez által az olvasó közönségről, de különösen a' drámaírókról annyit sem tesz föl, hogy illy parányi combinatioval bírnak. Mutatja ez egyszersmind az igazgató' fonákságát, ki ott, hol valóban szükséges volna fölvilágosítás vagy utbaigazítás, gondosan titokban tartja, mit fölfedeznie kellene, ott pedig magyarázat 's oktatgat, hol csak az nem érti a' dolgot, ki még kisdekorában feje' lágyára esett.

Végre föltevé az igazgató cikkelyének és önmagának a' logicátlanság' koronáját, midőn ezt mondja: „II. Tapasztalván a' pesti magyar színház' igazgatósága azt, hogy mind honi, mind külföldi hírlapok gyakran igen fonák és alaptalan híreket közlenek a' magyar színház felől, ezennel kinyilatkoztatja, hogy hiteles tudósításoknak csak azokat isméri el és akarja tekintetni, mellyek a' hírlapokban a' színház' igazgatójának neve' aláírásával közöltetnék. Pest, decemb. 28-án 1837. Bajza József m. k. igazgató. „Ez annyit tesz: Én Bajza József csak azokat ismértem el hiteles tudósításoknak a' magyar színház felől, mellyeket én aláírtam. — Lehet e' ennél nagyobb önhittség és gőg a' világon? — Illy *αυτος εφη* nyilatkoztatás csakugyan botránykeltő a' 19ik században. Tehát ezental mindenki hazudni fog, ki valamely cikkeit közölve a' színészetéről, ezt az egyedül igazságos (III) igazgató által nem láttamoztatja? Olly igazgató, ki ennyit merészel mondani: csakugyan érdemes arra, hogy kifutyltessék, vagy — akarám mondani — *kidaloltassék*, mint ez valósággal megis történt minap a' hamuszedő által, ki egyszersmind kimondá az átkot azokra is, kik a' színészetet critizálják, t. i. hogy *vesszenek el*. De dalmok uram! hisz a' közönség is critizálja ezt, mennyiben t. i. tetszését vagy nemtetszését taps, hallgatás vagy püsszegetés által nyilvánítja; tehát a' közönség is elvesszen? Valóban ha színészeti dolgaink úgy mennek tovább is mint eddig mentek: teljesedni fog dalmok ur' átka, de csak annyiban, hogy közönségünk a' színházból *vész el*; ekkor aztán dalmok ur az igazgató urnak trillázhat, a' tekintetes igazgató ur pedig dalmok urnak bravózhathat, 's mindketten mentesek leendnek a' critizáltatástól. — Egyszere elég!

B. Cs. E.

*) 'S ez valóban a' magyar literatura' sok anomaliáinak egyike. Mert voltak más nemzeteknél is, kivált korábbi tudományos kifejlődéskor, egyes férjfiak, kik némi dictaturát gyakoroltak a' tudós világban; de csak akkor, ha már jeles munkák által erre némi jogot szereztek magoknak. De hogy literaturai autocratia olyanok által bitangoltatik, kik tudományt és eredetiséget tekintve, „a' catalogi obscurorum virorum“ díszes tagjai, azt csak a' magyar literatúrában találjuk.